

GEOPOLITICKÁ POZÍCIA SLOVENSKA V EÚ

Radoslava Brhlíková

Abstract

The article deals with the issue of geopolitical position of the Slovak republic within the European Union. The aim is to analyse the position of Slovakia during past 25 years after the changes of political regime in East Central Europe.

Keywords: Slovak Republic, membership, European Union, geopolitical position

Úvod

Vo všeobecnosti sa uvádza, a je to do určitej miery už obohrané klišé, že výsledkom hybernácie studenej vojny po roku 1989 bola zmena nielen geopolitickej mapy Európy, ale i geopolitických vzťahov vo svete. Berie sa to ako všeobecne daný fakt, pričom je zrejmé, že rozpad Sovietskeho zväzu spôsobil jednak úžas, keďže to nikto neočakával, jednak pocit triumfu, keďže to potvrdzovalo – aspoň v 90tych rokoch - nečakané víťazstvo liberálnej demokracie a kapitalistickej ekonomiky a zároveň spôsobilo obrovský geopolitický chaos, keďže Versailleský systém obnovený nebol. Stredoeurópske krajiny deklarovali svoj „návrat do Európy“, pričom tento návrat bol sprevádzaný procesmi konvergenencie a integrácie, ale aj divergencie a dezintegrácie. Na mape Európy sa zrazu objavili nové jednotky ako Slovensko, Česká republika, Slovinsko, Chorvátsko či Ukrajina alebo zjednotenú Nemecko. Na jednej strane sa Európa integruje v jeden celok, pričom sa táto integrácia javí ako vše objímajúca, zahrňujúc západnú, strednú i východnú Európu, na strane druhej sa stretávame s tendenciami vedúcimi k dezintegrácii, rozpadu, konfliktu a občianskej vojne – Belgicko, Škótsko, Katalánsko, bývalá Juhoslávia, Ukrajina.

V podobe rozšírenej EÚ vznikol nový geopolitický priestor s viac ako 500 miliónmi obyvateľov, deklarujúci sa za silného geopolitického aktéra. Jeho vnútorná štruktúra, jeho pôsobenie a pozícia sa v Eurázijskom geopolitickom priestore menia a kľúčovými geopolitickými tlakmi sa stali geopolitické pôsobenie či tlak USA, geopolitické pôsobenie Ruska a islamu. Rozšírená EÚ sa priblížila k trom základným kritickým pásom či ohniskám konfliktov a vytvorila široké nárazníkové pásy s islamskými štátmi Blízkeho a stredného východu v jednom smere a Ruskou federáciou v druhom smere (Krejčí, 2009). V oboch týchto oblastiach dochádza ku konfrontáciám a politickým otrasom, čo vplýva i na bezpečnosť Európy.

Práve rozšírenie EÚ a NATO smerom na východ sa najviac podpísalo na zmenách politickej mapy Európy, ktorú určovali dohody z Jalty z roku 1945, ako aj

jej bezpečnostného prostredia. Spolu so zjednotením Nemecka sa takto geopolitická rovnováha zmenila v prospech Berlína, respektíve Bruselu a v neprospech Moskvy a vytvoril sa hospodársky priestor, ktorého hnacou silou je kapitál, hľadajúci vyššie zhodnotenie, no zároveň vnášajúci hlboké nerovnosti do predtým relatívne stabilných a rovnostárskych spoločností.

Geopolitická pozícia Slovenska

Pozícia Slovenska v geopolitickom priestore EÚ je daná veľkosťou jeho teritória, populácie a výškou HDP. Podčiarkuje ju jeho členstvo v EÚ, NATO a Schengenskom priestore. Takisto dôležitú rolu hrá fakt, s kým susedí a aké železničné a cestné koridory, plynovody a ropovody cez jeho územie prechádzajú. Podľa Krejčího sa krajiny, ako je Slovensko, na formovaní rozhodujúcich ukazovateľov rovnováhy svetového či európskeho politického systému nepodieľajú. Skôr sú súčasťou vzťahov mocností. Prinajlepšom sa takéto štáty môžu pokúsiť získať vplyv v medzinárodnej organizácii, no toto členstvo vlastne znamená podriadenie sa doktríne takejto organizácie, respektíve jej silnejších členov (Krejčí, 2009). V rámci NATO je to nepochybne zahraničná politika USA a v rámci EÚ kolidujúce záujmy Nemecka, Francúzska a Veľkej Británie.

Z toho vyplýva, že geopolitické miesto i úloha Slovenska je určovaná touto jeho pozíciou v mocenských svetových a európskych vzťahoch a mechanizme rovnováhy síl. Slovensko vždy ležalo na križovatke mocenských záujmov európskych mocností – Nemecka a Ruska – a od ich politickej orientácie a záujmov sa odvíja i jeho zahraničnopolitická orientácia. Dnes sú rozhodujúcimi činiteľmi, ovplyvňujúcimi postavenie a utváranie jeho geopriestoru mocenské záujmy tak USA a Ruska ako i geopolitické aktivity európskych mocností – Nemecka a Francúzska.

USA sú prítomné v Európe prostredníctvom NATO a vojenských základní v Nemecku a ich jediným porovnateľným geostrategickým partnerom či rivalom je Rusko, čo sa prejavuje na snahe USA priblížiť sa k nemu prostredníctvom rozmiestnenia vojenských jednotiek čo najbližšie k jeho hraniciam – Poľsko, pobaltské štáty. Rusko sa tomu prirodzene bráni a pokúša sa nastolenú situáciu zvrátiť cez návrat k modelu Heartlandu a Rimlandu, teda Ruska ako stredu Ázie a Európy, kde je Európa vnímaná ako polostrov Heartlandu. Akýkoľvek tvrdý postup USA a NATO vedie k snahe Ruska oslobodiť Rimland od atlantickej prítomnosti USA, aby sa mohol prirodzene spojiť s pevninským blokom vedeným Ruskom, k čomu môže do budúca poslúžiť Eurázijská únia a k budovaniu osi Moskva – Peking a bloku Rusko – Čína – India – Irán. Slovensko sa tak ocitá v strede tohto stretu a nie je v jeho záujme konfrontácia ani s Ruskom, ale ani s partnermi v Európe. V tomto kontexte je pre Slovensko kľúčová Ukrajina – záujemca o vstup do EÚ a NATO a nárazníková zóna či opona medzi ním, respektíve Schengenom a Ruskom. Ukrajina ako východný sused Slovenska,

s ktorým ma 95 km dlhú hranicu, predstavuje na eurázijskej šachovnici významný priestor. Je významným geopolitickým ohniskom, bez ktorého sa síce Rusko môže uchádzať o imperiálny status, ale len ako ázijský štát. Preto je pre Rusko dôležitým priestorom, cez ňu sa Rusko dostáva nielen do Európy ale i do oblasti Čierneho mora a Stredomoria (Brzezinsky, 1999). Ukrajina je dôležitá i pre krajiny V4 a teda i Slovensko, keďže sa nachádza priamo v nárazníkovom pásme, na čiare dotyku.

Nová geopolitická pozícia a funkcie Slovenska je kauzálna spojená s jej integráciou. Pôsobia na seba dve tendencie, ktoré výrazne ovplyvňujú i Slovensko: na jednej strane prechod Európanov od geopolitiky uzatvorených spoločností, štruktúrovanej podľa antagonistického vzťahu s hrou s nulovým súčtom, na strane druhej úsilie Európanov o geopolitiku otvorených spoločností s presadzovaním hry sily na rôznych úrovniach, až k tendencii komplexnej (moderná európska identita, ekonomická, kultúrna a politická) integrácii, teda zániku národných štátov. Vyvoláva to pochybnosti a diskusiu o samotných geopolitických hraniciach Európy, ktoré sú zatiaľ neisté a pohyblivé, veď článok 49 Zmluvy hranice EÚ presne nedefinuje a teoreticky je možné definíciu európskej krajiny, ktorá spĺňa podmienky zadefinovať flexibilne. Ide o proces „dobrovoľného“ budovania novej Európy. Integrácia do EÚ z geopolitického hľadiska nie je len procesom rozširovania. Je to proces, ktorý po geopolitickom završení integrácie celej Európy zásadne posilní a ovplyvní jej miesto a úlohu v globálnej geopolitickej štruktúre, posilní jej geopolitickú pozíciu a funkcie v Eurázijskom geopolitickom priestore. Bude to mať vplyv i na zmenu geopolitického postavenia Európy v americko-európskom geopolitickom priestore, čo sa USA snažia zvrátiť dohodou TTIP.

Vstup Slovenska do EÚ sa nie vždy javí ako rozhodujúci faktor zaistenia jeho národných záujmov. Európska únia by zároveň mala ochraňovať Slovensko i pred následkami globalizácie. Pre Európu je Slovensko spolu s ostatnými krajinami V4 dôležitou nárazníkovou zónou medzi tromi vyššie uvedenými geopolitickými tlakmi, pričom podľa Z. Brzezinského sa ukazuje, že Slovensko nielen že nie je geostrategickým hráčom, ale ani geostrategickým ohniskom (Brzezinsky, 1999), keďže hlavná geopolitická os v Európe postupuje po línii Paríž, Porýnie (Düsseldorf, Essen, Duisburg, Dortmund), Berlín, Varšava, Minsk a Moskva a vedľajšia sleduje líniu od Porýnia cez Mníchov, Viedeň, Budapešť, Sofia až do tureckého Istanbulu. Slovensko sa nachádza na východnej geopolitickej hranici EÚ, ktorá je kritickým pásmom pravdepodobných geopolitických konfliktov, čo potvrdzuje súčasné dianie na Ukrajine (Brzezinsky, 1999). Zároveň je hranicou medzi civilizáciami, ako to zadefinoval Huntington.

Hoci Slovensko z geopolitického hľadiska nie je významným geopolitickým aktérom, spolu s krajinami V4, a najmä v súvislosti s integráciou do európskych a transatlantických štruktúr, sa spolupodieľa na zásadnej geopolitickej premene Európy. Európa vďaka tomu nadobúda výraznejšiu geopolitickú moc a silu, zvyšuje si svoju geopolitickú pozíciu nielen vo vzťahu k Východu, ale

i ostatným globálnym geopolitickým aktérom. Európa nastúpila na cestu výrazného vyvažovania síl. Rastie jej relatívna samostatnosť, uvažuje o myšlienke vytvorenia vlastných obranných a bezpečnostných štruktúr (vrátane vojenských). Z geopolitického hľadiska Európa má voľný prístup k Atlantickému oceánu, uvoľňuje sa jej cesta ku geopolitickému ovládaniu Stredozemného mora, Čierneho mora, Baltského mora, Severného mora a Barentsovho mora. Posilňuje sa jej pozícia nielen ako kontinentálnej, ale i námornej moci ako to zadefinovali Spykmana a Cohena (Hepple, 1986).

Záver

Slovensko sa teda postupne včlenilo do európskych geopolitických štruktúr. Jeho pozícia je daná členstvom v EÚ, NATO a Schengene. Jeho miesto a úloha je však určovaná tým, že nemá dostatok moci a sily na to, aby určovalo alebo väčšou mierou ovplyvňovalo vytváranie európskej rovnováhy, v medzinárodných mocenskopolitických vzťahoch sa hlasy demokraticky nerátajú, ale zatiaľ vážia. Váha hlasu je daná mocou a silou štátu a po rozdelení ČSFR vstúpilo do európskeho geopolitického priestoru ako geopolitické minimum štátnosti, má malú vojenskú moc, disponuje malým domácim hospodárskym produktom, má malú geopolitickú a geostrategickú hodnotou priestoru, na ktorom sa nachádza.

Takmer priamy dopad by pre Slovensko malo, keby sa existujúce konfrontačné vzťahy posunuli k hre s nulovým číslom. Nebolo by však racionálne, keby bolo chápané ako priestor, krajiny „nikoho“ alebo „všetkých“, ako priestor stretávania sa a vyrovnávania mocenskopolitických tlakov, ako východná periféria západu, alebo ako západná periféria východu. Na druhej strane by však mohlo byť pre Európu i Slovensko prospešné, ak by sa oddelili súperiace centrá a znížilo ich napätie.

Príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA 2/0188/11 Zahraničná politika SR a perspektívy začlenenia Vyšehradskej skupiny do regionálnej stratégie EÚ.

Literatúra

- BRZEZINSKY, Z. 1999. *Velká šachovnice*. Mladá fronta. Praha, 1999.
- HEPPLE, L. W. 1986. *The revival of geopolitics* [online]. Bristol, 1986. [cit. 9. 10. 2014]. Dostupné na internete: http://www.elsevierscitech.com/pdfs/JPGQ/1986_The_revival_of_Geopolitics.pdf
- IŠTOK, R. – KOZIAK, T. – HUDEČEK, T. – MATTOVÁ, I. 2010. *Geopolitika, globalistika, medzinárodná politika*. Prešov: Grafotlač, 2010. 357 s. ISBN 978-80-5550-164-2.
- KREJČÍ, O. 2009. *Geopolitika stredoevropského priestoru – pohľad z Prahy a Bratislavy*. Praha: Profesional Publishing, 2009. 399 s. ISBN 978-80-7431-001-0.

GEPOLITICAL POSITION OF SLOVAK REPUBLIC WITHIN EU

Summary

Slovakia became a member of the European Union and NATO. Its role and position there is determined however by several main features. It does not have enough power and strength to a greater extent determined or influenced the creation of a European balance in international relations. Its voice is democratically counted, but not weighed. Weight of the voice is given by the power and the force of law. After the split of Czechoslovakia it joined the European geopolitical space with a minimum of geopolitical statehood. It has little military power, has a small domestic product and has a little geopolitical and geostrategic value of the space in which it is located.

Almost a direct impact on Slovakia would be if the current confrontational relationship moved to a zero sum game. However, it would be not rational if it would be perceived as space of "no one" or "everyone", as a space of balancing pressures and east periphery of the West or the west periphery of the East. On the other hand it would be beneficial for Europe and Slovakia if rival centres would separate and reduce their pressure.

Mgr. Radoslava Brhlíková, PhD.

Katedra politológie a európskych štúdií

Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

B. Slančíkovej 1, 949 01 Nitra

E-mail: rbrhlikova@ukf.sk